

УДК 378.147.227.

*Денисенко Людмила,
канд. пед. наук,
ст. науковий співробітник,
Мистецький інститут художнього моделювання та
дизайну імені Сальвадора Далі, м.Київ*

ОСОБЛИВОСТІ ІЛЮСТРУВАННЯ ПІДРУЧНИКІВ ТА НАВЧАЛЬНИХ ПОСІБНИКІВ З КОНСТРУЮВАННЯ І МОДЕЛЮВАННЯ ОДЯГУ

Анотація. У статті розглянуті особливості відбору та розробки ілюстрацій для підручників, навчальних посібників з конструювання і моделювання одягу. Обґрунтовано доцільність урахування дидактичних вимог та психологічних особливостей сприйняття зорової інформації у процесі проектування книг з цієї дисципліни. Визначені специфічні функції (вибір масштабу зображення, його міри деталізації, кольору, фону) автора тексту у створенні ескізів та макету майбутнього підручника чи навчального посібника з конструювання і моделювання одягу.

Ключові слова: ілюстрація до підручника, художнє конструювання підручника, дидактичні вимоги до підручника, підручник з конструювання одягу.

Постановка проблеми, її зв'язок з важливими завданнями... Забезпечення якісної професійної підготовки дизайнерів одягу в умовах вищих навчальних закладів неможливе без якісної навчальної книги. Конструювання та моделювання одягу є базовою дисципліною у підготовці майбутніх дизайнерів. Удосконалення навчальної книги з цієї дисципліни є актуальним завданням у підготовці студентів за цією

спеціальністю. Проектування підручників та навчальних посібників з конструювання і моделювання одягу є надзвичайно складним, багатоетапним процесом. Складність процесу обумовлена особливістю змістового наповнення дисципліни, залученням до процесу проектування навчальної книги великої кількості учасників, тривалістю процесу добору та розробки ілюстрацій, дидактичними особливостями навчального процесу та низкою інших факторів. Донині, дидактичні вимоги до відбору та розробки ілюстративного матеріалу підручників і навчальних посібників з конструювання та моделювання одягу не розроблені і науково не обґрунтовані.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Підручник, як відомо, є дидактичним засобом, який містить основи наукових знань з певної дисципліни. Він повинен відповідати меті навчання, що визначена навчальною програмою, дидактичними особливостям процесу вивчення дисципліни, віковим особливостям тих, хто навчається. Проблеми створення підручників розглядаються педагогами достатньо тривалий історичний період. У другій половині 20-го століття підручник стає об'єктом ґрунтовного вивчення. Загальна теорія підручникотворення відображена в працях В. Бейлінсона, В. Беспалько, Д. Зуєва, І. Лернер, Н. Талізінної та ін. У цих працях були визначені і обґрунтовані загальні вимоги до змісту та структури підручників. У працях Н. Менчинської та інших науковців розглянуті психологічні вимоги до підручників. Різномасштабні проблеми, пов'язані з дослідженням структури та змісту підручників і навчальних посібників, входять до кола наукових інтересів сучасних науковців. Так, питання теорії

підручникотворення як предмету педагогічного дослідження висвітлено у публікаціях Бондар С. П., Бурди М. І., Буринської Н. М., Головка Н. І., Плахотника В. М., Савченко О. Я. та інших [5]. Особлива увага приділяється підручникам для загальноосвітньої школи. Підручник розглядається як найважливіша складова навчально-методичного комплексу. Широко представлені дослідження з методичних питань застосування підручників на заняттях з окремих дисциплін [5, 8, 10]. У докторській дисертації Я. Кодлюк викладена теорія і практика підручникотворення в галузі початкового навчання. У працях Л. Гризун, В. Вембер розглянуті дидактичні основи створення сучасного комп'ютерного підручника, методичні основи проектування та використання електронного підручника з інформатики. О. В. Бондар висвітлює проблему шкільного підручника у періодичних фахових вітчизняних виданнях [2]. Різні аспекти художнього конструювання підручників розкриті в роботах вітчизняних та зарубіжних авторів [7; 9]. У роботах А. А. Вагіна, Н. А. Гончарова, Д. Д. Зуєва, О. В. Попкова, В. І. Ривчина запропоновані різні підходи до класифікації ілюстративного матеріалу. Дослідження Г. В. Шарікової розглядають дидактичні умови використання ілюстрацій підручника при формуванні біологічних понять [10]. Наукові праці Л. І. Соколової висвітлюють методичні основи відбору ілюстративного матеріалу для підручників з російської мови [8].

Підручників та навчальних посібників з конструювання та моделювання одягу для навчання студентів у ВНЗ України вкрай мало. За роки незалежності авторами-ентузіастами (О. В. Єжова, Н. В. Кудрявцева, Л. Р. Малко, Пашкевич К. Л., В. Савка, Радкевич В. О. та інші) розроблено ряд

посібників з конструювання та моделювання одягу. Більшість із них надруковані невеликими тиражами на базі ВНЗ. Навчальні посібники створені відповідно до чинних програм. Це, переважно, навчальні посібники для підготовки студентів педагогічних вищів, які навчаються за спеціальністю «технологічна освіта» [3]. У навчальних посібниках враховані наукові положення, а також узагальнено великий практичний досвід щодо дидактичної доцільності текстової та ілюстративної складових навчальної книги [3; 6]. У той же час потребують додаткового висвітлення дидактичні та методичні особливості проектування підручників з конструювання одягу, зокрема процесу добору та розробки ілюстративного матеріалу, дидактична доцільність різних ілюстративних елементів структури цих книг, специфічні функції (вибір масштабу зображення, його міри деталізації, кольору, фону) автора тексту у створенні ескізів та макету майбутнього підручника.

Формулювання цілей статті... Метою статті є розкриття особливостей добору та розробки ілюстративного матеріалу для підручників, навчальних посібників з конструювання і моделювання одягу, обґрунтування доцільності урахування дидактичних вимог та психологічних особливостей сприйняття зорової інформації у процесі проектування книги з конструювання одягу, визначення специфічних функцій (вибір масштабу зображення, його міри деталізації, кольору, фону) автора тексту у створенні ескізів та макету майбутньої книги з конструювання і моделювання одягу.

Виклад основного матеріалу дослідження... Підручники та навчальні посібники є надзвичайно важливим елементом методичного забезпечення

навчального процесу. Як відомо, підручник є одночасно і засіб навчання, і джерело навчальної інформації, і основний вид навчальної літератури. У підручнику систематично викладений навчальний матеріал відповідно до програми. Навчальний посібник розглядається як доповнення до підручника. Посібник може змістовно охоплювати не всю навчальну програму, а лише її частину, наприклад, один чи кілька розділів. Специфічними ознаками навчального посібника є те, що він призначений для доповнення, конкретизації, глибшого вивчення навчального матеріалу [5, с.13].

Проведений нами аналіз навчальної літератури з конструювання і моделювання одягу вказує на серйозні прогалини у розробці та випуску вказаної навчальної літератури. На сьогоднішній день сучасного українського підручника з конструювання і моделювання одягу для студентів вищів – майбутніх дизайнерів одягу ще не розроблено. У навчальному процесі використовуються навчальні посібники різних авторів, методичні рекомендації, посібники, довідники та інші елементи методичного комплексу. У процесі підготовки до занять викладачі, студенти використовують також іноземні підручники та навчальні посібники – російські, польські, чеські, німецькі та ін. [4]. Створення вітчизняних підручників з конструювання та моделювання одягу для професійної підготовки майбутніх дизайнерів одягу є актуальною проблемою і чекає на свого автора.

У процесі художнього конструювання навчальної книги центральною фігурою виступає художник. Саме він забезпечує якісне, високоестетичне виконання ілюстрацій, пропонує варіанти розташування їх на сторінках підручників та посібників. У той же час, без спеціально підготовлених матеріалів автора навіть

найкращі художньо досконалі зразки не завжди забезпечують оптимальні дидактичні умови навчання.

На етапі розробки змісту підручника чи посібника автор повинен мати докладну інформацію про виробничо-економічні можливості і обмеження. Проект підручника, що сформований без їх урахування, не може бути реалізованим. Автор, працюючи спільно з редактором і художником, повинен отримати відповідну виробничу специфікацію. З іншого боку, працюючи над рукописом підручника, автор зобов'язаний брати активну участь у проектуванні майбутньої книги.

Одним із найвідповідальніших етапів проектування навчальної книги є добір і розробка ілюстрацій. Розглянемо особливості відбору ілюстративного матеріалу для підручників та навчальних посібників з конструювання і моделювання одягу. Специфіка вказаної дисципліни вимагає не лише змістової відповідності тексту та ілюстрації, але і правильне визначення тієї чи іншої піктографічної чи ідеографічної знакової системи: технічний малюнок, художній малюнок, схема, креслення, піктограма, фотографія, діаграма тощо. Їх добір повинен визначатися дидактичними функціями ілюстрації на тій чи іншій ділянці підручника. Адже малюнок, який ілюструє фактичний матеріал, може істотно відрізнятись від малюнка, що входить до складу завдань за повної змістової відповідності. Іншими доцільно розробляти ілюстрації для узагальнення навчального матеріалу. Значна відмінність може бути між ілюстраціями, що коментують текст, й ілюстраціями, що коментуються текстом. Різні характеристики мають ілюстрації для головного і допоміжних частин підручника. Особливими є вимоги до ілюстрацій, які виносяться автором для самостійної роботи студентів на заняттях та у позааудиторній діяльності.

На початковому етапі проектування книги автор підручника з конструювання і моделювання одягу повинен узгодити з художнім редактором принципи розташування матеріалу книги на її сторінках. Зокрема, наявність великої кількості графічних матеріалів ставить перед необхідністю знати принцип розташування основних, додаткових текстів, малюнків, схем, креслень на розгортках книги. Так, наприклад, у темах з побудови базових конструкцій в підручниках з конструювання одягу основними видами ілюстрацій є кресленики [3; 4]. За площею на сторінках книги вони значно переважають текстовий матеріал. Для вивчення ж тем з класифікації одягу доцільним є текст, коментований фотографіями та малюнками.

Вибір формату визначається, перш за все, гігієнічними вимогами до навчальної книги, а також поліграфічними можливостями видавництва. Але, за можливості вибору, автор підручника повинен пропонувати найдоцільніше з дидактичної точки зору. Зокрема, підручники та навчальні посібники з конструювання і моделювання одягу містять велику кількість складних креслень, технічних малюнків, схем. Тому використання зменшених форматів книг [3, 4, 6] є дидактично невиправданим. Ускладнюється сприйняття студентами базового навчального матеріалу, виконання ними самостійних робіт, збільшується час на побудову креслеників.

Більшість навчальних посібників з конструювання одягу є чорно-білими, що пояснюється, перш за все, їх економічною доцільністю. Проте, виробничо-економічна доцільність не завжди співпадає з дидактичною. Переважна більшість завдань з конструювання та моделювання одягу потребують кольорових ілюстрацій, виділення текстових елементів кольором. Використання

навіть однієї-двох додаткових фарб може значно покращити якість навчального процесу.

Аналіз розглянутих нами навчальних посібників свідчить про те, що відбір ілюстрацій для навчальних посібників не завжди спирається на дані психологічних досліджень щодо сприйняття та засвоєння інформації. Зокрема, у дослідженнях особливостей сприйняття об'єктів, представлених у вигляді кольорових, світлотіньових і контурних малюнків науковцями були отримані дані про час від моменту пред'явлення об'єкту до початку зворотної реакції – латентний період реакції [1]. Відповідно до отриманих даних, реакція на малюнок, що повністю і детально передає ознаки предмету, наближується до реакції на предмет. У процесі демонстрації кольорового малюнка латентний період реакції на третину менший, ніж світлотіньового малюнка, і майже втричі менший ніж контурного. Відповідно і сила реакції досліджуваних була майже втричі більшою на кольоровий малюнок у порівнянні з контурним. Таким чином, у процесі виконання завдань з конструювання та моделювання одягу, що потребують швидкого та емоційного сприйняття студентами навчального матеріалу доцільними для використання є кольорові ілюстрації. Робота з ілюстративним матеріалом майбутніх дизайнерів одягу передбачає завдання на розпізнавання, виділення, протиставлення, об'єднання чи роз'єднання, асоціації, кодування кольорових об'єктів тощо. Виконання цих завдань значно ускладнені відсутністю кольору в навчальних посібниках та підручниках.

Як показує аналіз навчальних посібників з конструювання одягу [3, 4], фон для ілюстрацій не завжди відповідає поставленим дидактичним завданням. Одні дидактичні завдання потребують нейтрального

фону, інші – функціонального. Частина завдань буде виконана студентами найефективніше за умови відсутності будь-якого фону. Як відомо, наявність чи відсутність фону може як прискорювати, так і сповільнювати сприйняття об'єкту. На вибір того чи іншого фону зображення впливає, перш за все, конкретне дидактичне завдання. Так, для вивчення особливостей конструкції моделі доцільніше розмістити малюнок без фону або на нейтральному фоні. Для виконання завдань моделювання з урахуванням соціального чи виробничого оточення модель краще розмістити на відповідному функціональному фоні. Отже, розробляючи ілюстрації для навчальної книги, слід звернути увагу на характеристики фону зображення.

Аналіз навчальних посібників з конструювання і моделювання одягу [3, 4, 5] свідчить про те, що добір тих чи інших видів ілюстрацій (малюнки, ескізи, фотографії, схеми, креслення, ескізи) здійснюється часом без урахування різної міри деталізації цих зображень. Якщо головним дидактичним завданням є забезпечення у студентів уяви про реальні моделі чи конструкції, доцільним буде використання фотографій як найбільш точних, деталізованих зображень. За умови вивчення конструктивних чи технологічних особливостей моделей слід розробити відповідні художні чи технічні малюнки. Хоча вони зображують моделі одягу дещо абстрактніше порівняно з фотографією, їх застосування на занятті є більш доцільним. Увага студентів концентрується на суттєвих особливостях конструкції.

Відомо, що важливою характеристикою ілюстрації, яку слід враховувати в процесі проектування книг з конструювання одягу, є масштаб зображення. Розглянуті нами навчальні посібники показують, що у процесі

верстки масштаб ілюстрацій часто змінюється (найчастіше у бік зменшення масштабу). При цьому не завжди враховується оптимальність розмірів ілюстрацій, зокрема креслеників. Зменшений масштаб зображення значно ускладнює роботу з таким матеріалом. Автор рукопису книги повинен надати відомості щодо дидактично доцільних розмірів конкретної ілюстрації.

Висновки... На основі викладеного вище можна зробити наступні висновки.

Ефективність підручників, навчальних посібників з конструювання та моделювання одягу для професійної підготовки дизайнерів одягу в умовах вищих навчальних закладів можна підвищити, якщо :

- у процесі художнього конструювання навчальних книг відбір та розробку ілюстрацій проводити із забезпеченням відповідності виду ілюстрації (креслення, технічний чи художній малюнок, схема, фотографія, піктограма тощо) дидактичним завданням вивчення тієї чи іншої теми з конструювання і моделювання одягу;

- забезпечити тісний взаємозв'язок ілюстративного і текстового матеріалу на сторінках книги відповідно до дидактично доцільної моделі навчання під час вивчення конкретної теми;

- збільшити кількість якісних, високо естетичних кольорових ілюстрацій, особливо з тем, що потребують швидкого емоційного сприйняття інформації студентами – майбутніми дизайнерами одягу;

- у процесі добору та розробки ескізів ілюстрацій враховувати такі їх характеристики як колір, масштаб, наявність чи відсутність фону, деталізація зображення з точки зору їх дидактичної доцільності та психологічних особливостей сприйняття тих чи інших об'єктів;

- враховуючи складність, багатостадійність процесу проектування книг з конструювання і моделювання одягу, наявність значного обсягу специфічного ілюстративного матеріалу, у художньому конструюванні навчальної автор рукопису виконує ряд специфічних функцій (вибір масштабу зображення, його міри деталізації, кольору, фону майбутніх ілюстрацій) а також у розробці макету книги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонов А. В. Информация : восприятие и понимание /А.В.Антонов.– К. : Наук. думка, 1988.– 184 с.

2. Бондар О.В. Проблема шкільного підручника у періодичних фахових вітчизняних виданнях (50-ті р.р. ХХ ст. – поч. ХХІ століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Бондар Олена Валеріївна; Луганський національний університет. – Луганськ, 2011. – 21с.

3. Єжова О. В. Конструювання одягу: курс лекцій / О. В. Єжова. – 2-е вид., допов. – Кіровоград : Лисенко В. Ф., 2013. – 172 с. іл.

4. Конструктивное моделирование одежды: учебное пособие для вузов / А. И. Мартынова, Е. Г.Андреева – М. : Московская государственная академия легкой промышленности, 2002. – 216 с. ил.

5. Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць / Редкол. – К.: Педагогічна думка, 2003. – вип. 3 – 344 с.

6. Радкевич В. О. Моделювання одягу: підручник / В. О. Радкевич. – К. : «Вікторія». – 2000. – 352 с.: іл.

7. Рывчин В.И. О художественном конструировании учебников / В. И. Рывчин. – Москва; Книга. – 127 с.

8. Соколова Л. Э. Методические основы отбора иллюстративного материала для учебников русского языка (5-9 классы): автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук: спец. 13.00.02. «Теория и методика обучения (по отраслям знаний)» / Соколова Лариса Эдуардовна; Москва, 1999. – 21 с.

9. Франсуа-Марі Жерар, Ксав'є Роеж'єр. Як розробляти та оцінювати шкільні підручники / Жерар Франсуа-Марі, Роеж'єр Ксав'є, пер. з французької Марини Марченко. – К. : К.І.С., 2001. – 352 с.

10. Шарикова Г. В. Дидактические условия повышения роли иллюстративного материала учебника (при формировании биологических понятий в процессе изучения анатомии): автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук: спец. 13.00.02. «Теория и методика обучения (по отраслям знаний)» / Шарикова Галина Владимировна; Москва, 1997. – 19 с.

References:

1. Antonov A. V. Ynformatsyya : vospryyatye y ponymanye /A.V.Antonov.– К. : Nauk. dumka, 1988. – 184 s.

2. Bondar O.V. Problema shkil'noho pidruchnyka u periodychnykh fakhovykh vitchyznyanykh vydannyakh (50-ti r.r. KhKh st. – poch. KhKhI stolittya) : avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ped. nauk: spets. 13.00.01 «Zahal'na pedahohika ta istoriya pedahohiky» / Bondar Olena Valeriyivna; Luhans'kyu natsional'nyy universytet. – Luhans'k, 2011. – 21s.

3. Yezhova O.V. Konstruyuvannya odyahu: kurs lektsiy / O.V.Yezhova. – 2-e vyd., dopov. – Kirovohrad : Lysenko V.F., 2013. – 172 s. il.

4. Konstruktyvnoye modelyrovanye odezhdы: uchebnoye posobyе dlya vuzov / A.Y.Martymova, E.H. Andreeva – M. :

Moskovskaya gosudarstvennaya akademyya lehkoy promyshlennosty, 2002. – 216 s. yl.

5. Problemy suchasnoho pidruchnyka: zb. nauk. prats' / Redkol. – K.: Pedahohichna dumka, 2003. – vyp. 3 – 344 s.

6. Radkevych V.O. Modelyuvannya odyahu: pidruchnyk / V. O. Radkevych. – K. : «Viktoriya». – 2000. – 352 s.: il.

7. Рывчун V. Y. O khudozhestvennom konstruyrovanyu uchebnykov / V. Y. Рывчун. – Moskva; Knyha. – 127 s.

8. Sokolova L. Э. Metodicheskiye osnovy otbora ylluustratyvnoho materyala dlya uchebnykov russkoho yazyka (5-9 klassy): avtoref. dys. na soyskanye uchenoy stepeny kand. ped. nauk: spets. 13.00.02. «Teoryya y metodyka obucheniya (po otraslyam znanyu)» / Sokolova Larysa Eduardovna; Moskva, 1999. – 21 s.

9. Fransua-Mari Zherar, Ksav"ye Roezh "yer. Yak rozroblyaty ta otsinyuvaty shkil'ni pidruchnyky / Zherar Fransua-Mari, Roezh "yer Ksav"ye, per. z frantsuz'koyi Maryny Marchenko. – K. : K.I.S., 2001. – 352 s.

10. Sharykova H. V. Dydaktycheskiye uslovyia povysheniya roly ylluustratyvnoho materyala uchebnyka (pry formyrovanyu byolohycheskykh ponyatyuy v protsesse yzucheniya anatomy): avtoref. dys. na soyskanye uchenoy stepeny kand. ped. nauk: spets. 13.00.02. «Teoryya y metodyka obucheniya (po otraslyam znanyu)» / Sharykova Halyna Vladymyrovna; .Moskva, 1997. – 19 s.

Денисенко Людмила. ОСОБЕННОСТИ ИЛЛЮСТРИРОВАНИЯ УЧЕБНИКОВ И УЧЕБНЫХ ПОСОБИЙ ПО КОНСТРУИРОВАНИЮ И МОДЕЛИРОВАНИЮ ОДЕЖДЫ

Аннотация. В статье рассмотрены особенности отбора и разработки иллюстраций для учебников, учебных пособий по конструированию и моделированию

одежды. Обоснованы целесообразность учета дидактических требований и психологических особенностей восприятия зрительной информации в процессе проектирования книг по этой дисциплине. Определены специфические функции (выбор масштаба изображения, меры его детализации, цвета, фона) автора текста в создании эскизов и макета будущего учебника или учебного пособия по конструированию и моделированию одежды.

Ключевые слова: иллюстрация учебника, художественное конструирование учебника, дидактические требования к учебнику, учебник по конструированию одежды.

Annotation. The article describes the features of the selection and development of illustrations for textbooks, teaching aids for the design and modeling of clothes. The expediency of the account of didactic requirements and psychological features of perception of visual information in the design of books on this discipline. Identified specific functions (selection zoom, its detailed measures, colors, background), author of the text in the creation of sketches and layout of the future textbook or teaching aid for the design and modeling of clothes.

Keywords: illustration of a textbook, artistic design of textbooks, didactic requirements for textbook, book for the design of clothes.